

Paradigma az együttélés erkölcséről

— Mit szól a zsidótörvényhez?

— Hogy kérdezhetsz éppen tőlem ilyet?

— Nem tőled kérdezem. Mindenkitől, akivel csak találkozom. Elvtárs, nem elvtárs, most nem számít. Tűz és víz itt válik el.

Brassai Viktornak igaza volt. 1943-ban a kolozsvári Nemzeti Színház előtt akadtkunk össze, s mert találkoztunk antiszemizmussal — ahogy August Bebel mondta: „a buták szocializmusával“ — baráti körökben is, valóban nem sértődtem meg, s közös szerelmünk, a magyar irodalom erkölcsi tanításával válaszoltam az éles kérdésre. A XIX. század nagy reformnemzedéke, a márciusi ifjúság, a szabadsághősök tábora szigorúan leküzdte a zsidóellenes megnyilvánulásokat, s utat nyitott mindazoknak, akik a gettón belül bontogatták a falakat, hogy megeljük a környezethez való természetes alkalmazkodás, a népi beilleszkedés módját. S mindez folytatódott a századvég nagy ipari forradalmának, a modern polgári világ kialakulásának lendületében is. Az egyházpolitikai harcok győzelmes kimenetele, a zsidók teljes egyenrangúsítása olyan körülmények közt történt, amikor a társadalmi és nemzeti ellentétek már vészjósló árnyként tornyosultak a millenáris Magyarország illúziói fölé. Igaz, az irodalom Mikszáth Kálmántól Móricz Zsigmondig, de Heltai Jenő vagy Molnár Ferenc tollával is, joggal kikezdte a beolvadó zsidóság belső társadalmi hasadása folytán kialakult újgazdag réteg neveltséges dzsentrifikálódását, sőt arisztokratizálódását, no de ellenképként ott van mindörökké e kor szegényzsidóságának irodalmi dokumentuma is: Benedek Elek vörös szakállas Gutman hordárának szomorú története.

Mindez végigpergett beszélgetésünkben, s természetesen a közös munkásmozgalmi magatartás erkölcsi summájáig értünk: összefogásunkhoz származási különbség nélkül az uralkodó réteg szintén származási különbség nélkül összeállott osztályklikkjével szemben. Eddig világos volt a képlet bárki számára, a faji elfogultság mákonya, a hitlerista áfium azonban felbontani igyekezett a tiszta frontalakulást és az erkölcsi magatartás ésszerűségét. Eppen ebben az időben régi realista író-társaink közt is akadt, aki megtagadta például a Józsa Béla kezdeményezésére szerkesztett *48-as Erdély* antológiájában való részvételt, mert ott a szabadságeszmék mellett a munkás- és népi írók sorában a „kapitalista“ Janovics Jenő és Ligeti Ernő is felvonult. A dogma jobbra csúszott, elfogultság és előítélet hazugságaival ködösítve, maga a munkásmozgalom azonban antifasiszta népfronttá szélesülve találkozni tudott mindenkivel, aki „itt és most“ a legszörnyűbb vész, a világháborút kiváltó örület, a pángermán uralmi berendezkedés és fajirtás terrorjával szembehelyezkedett.

Elmondtam akkor Brassai Viktornak a Krenner Miklóssal való kis szóváltásomat is. A kedves öreg kartárs megható levelet mutogatott az újságíróklubban, egy földbirtokától törvényileg megfosztott zsidó bankár panaszkodott a levélben, szövege legkedvesebb pagonyainak immár elvesztett nyulairól, napfelkeltékről és napnyugtákról fáncoson beszélt. Nos, mit is válaszolhattam mást? Igazságtalannak véltem, hogy a földbirtokot éppen csak tőle, s nem származási különbség nélkül minden vadászó uraságtól veszik el... Brassai Viktor és köztem a kölcsönös megértésben nem is volt hiba.

A viharmag csak ezután bomlott ki teljes vadságában. Az elhurcolások tragédiái közt visszatalált az ellenállásba nem egy tévelygőnk, a német katonai megszállás végleg elválasztott tüzet és vizet. Egy esztendővel később, felszaba-

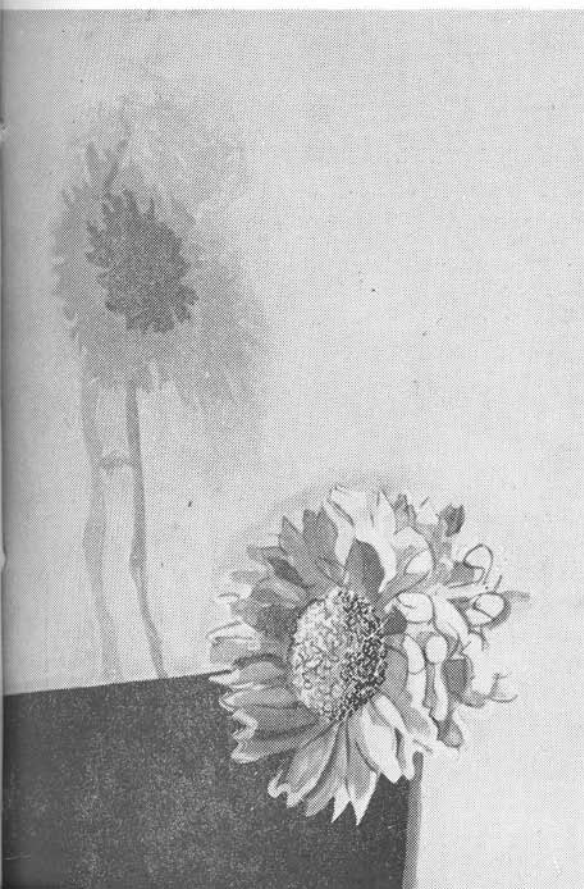
dulva a fasizmus alól, de sokszorosan viselve még következményeit, a kolozsvári zsidóság nagygyűlésére hívtak meg mint a Magyar Népi Szövetség egyik vezetőjét. Egy türelmetlen — bizonyára sokat szenvedett, apát-anyát, gyermekeit veszített — csoport hangosan tiltakozott felszólalásom ellen, s csak az elnökség ama kijelentése, hogy a felszólaló nem zsidó létére is üldözött volt a letűnt rendszer alatt, teremtett csendet. A vihar akkor tört ki újra, számomra teljesen váratlanul, amikor kijelentettem: „Ami önöknek általános gyász, az számunkra nemzeti szégyen.“ Előre ki nem számított, a szónoklás hevében kipattant megfogalmazás volt, de ebben a megviselt, keserű tömegben eltalálta a sajtó szíveket. Brassai Viktor akkor már nem élt. Ő visszacmlékezhethet volna arra a beszélgetésre, amely a zsidóüldözés minden formájának visszautasítását hosszas történelmi előjáték után erkölcsi elkötelezettségnek, az emberség posztulátumának határozta meg.

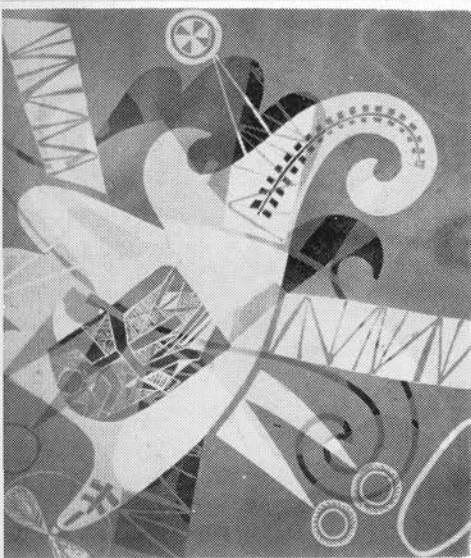
Azon a gyűlésen már rianásszerűen futott végig az itthon maradó és a saját nemzeti otthonukat Izraelben megalakítani szándékozó zsidók elválasztódása. Mi, kívülállók ezt szent magánügynek tiszteltük, s mert egyes szónokok a Közél-Kelet függetlenségével, közös arab—zsidó antiimperialista érdekekkel kötötték egybe saját nemzeté válásuk vágyképét, harcot hirdetve az angol gyarmatosító politika ellen, ki-ki belső önrendelkezési jogának tekintettük végső elhatározását, vajon szenvedési helyét itthagya-e, avagy beilleszkedik a mi új életünkbe. A zsidóság egy tekintélyes része el is távozott, s egy időben poézist is éreztem abban, ahogy Passuth László itt Kolozsvárt palesztinai útjáról mesélt: egykori iskolatársa a farkasutcai piarista gimnáziumból, Marton Ernő kalauzolta ott, II. Endre keresztahadának nyomait járva. Emlékszem arra is, hogy szívesen támogattuk zsidó ifjak mezőgazdasági átképzését valahol Szatmár megyében, feltételezve, hogy a kibucok kemény fiatalsága közösségi erkölcsöt és világnézetet visz a pusztaságba.

Eddig minden világos. A zsidókérdés megoldása a teljes egyenlőség alapján, az antiszemita gyűlölet visszautasítása s a honi alkalmazkodás vagy önálló nemzeté válás szabadsága éppen úgy erkölcsi kulcs, az emberség követelménye, mint ahogyan visszatekintőleg a zsidóság történelmi létküzdelmé is — a megpróbáltatások annyi szenvedésén át — valójában mindenkor hozzájárulás volt a demokratikus crök, a szabadságtörekvések érvényesüléséhez. Ha ma „kisebbségi géniuszt“ emlegetünk a nemrég meghalt Győry Dezső szép szavával, s Kacsó Sándor „kisebbségi humánus“-ára hivatkozunk mint erkölcsi sarkalatoságra az együttélés történelmi menetében két világháború között, akkor eszünkbe jutnak Európa hagyományos számbeli kisebbségének, a kultúrájával mégis oly nagy szerepet játszó zsidóságnak ama erényei, melyek helyzetéből, a megértésre, egyenlőségre, békére, demokráciára, emberségre való szükségszerű rászorultságból eredtek, törekvéseivel egybeötvöződtek, jellemzőkké váltak létére és mozgásaira. Az újabb évtizedek fejleményei során azonban az osztályerők feszítése magán a zsidóságon belül olyan mértékben korlátozta ezt a szinte misziós erényt, amilyen süllyal a Közél-Keleten az arab—zsidó együttélésnek és egymásrautaltságnak a visszája is jelentkezett.

Az arab népek függetlenségének, szabad fejlődésének, egységessé válásának veszélyeztetése, a palesztin lakosságot ért meghurcoltatás éppen olyan fejlődésellenes, mint az antiszemitizmus torz reakciója. Európa történetében, s az együttélés erkölcsiségét, magának a zsidó múltnak ezt a haladó hagyományát, igazában csak azok a jobbabb őrizték meg, akik a közel-keleti válság s a vele kapcsolatos ideológiai örvénylések zűrzavarában is tisztán és őszintén megőrizték együttműködési hajlamukat az arabokkal, tiszteletben tartva jogaikat, területeiket, s ama sajátos kultúrát, mely ma újszerű és korszerű áttételre kész s évszázadok óta elhanyagolt — szinte földrésznyi kiterjedésű — tájakon friss kultúrát, békés fejlődést, szocialista berendezkedést ígér. Zsidó kommunistákra gondolunk, haladó értelmiségiekre, akik új hazájukban a békés együttélés és összefogás reális lehetőségét keresik.

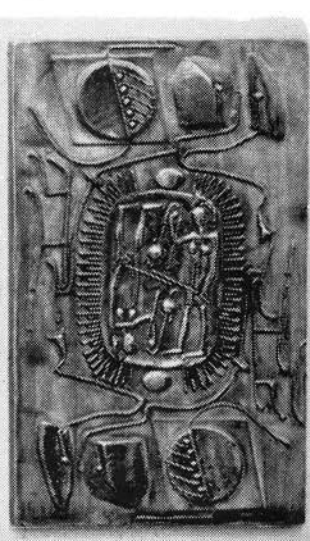
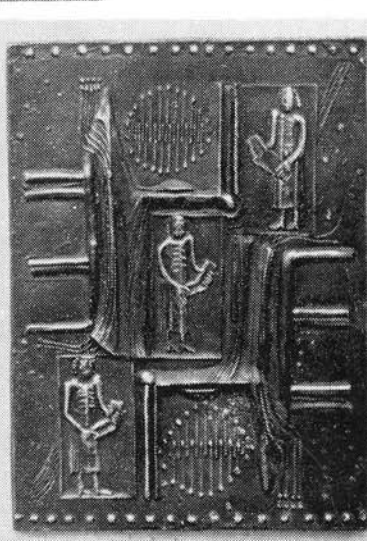
Az 1944-ben tőlünk galád módon elhurcoltak kálváriájára, Auschwitz és a többi haláltábor mérhetetlen embertelenségére emlékezve, újra meg újra szembe kell szállnunk a faji diszkrimináció, a származási megbélyegzések, a területhódítás és nemzeti elnyomás minden, akárcsak legcsekélyebb maradványával, a múltból felsettenkedő előítéletekkel és följenyeskedésekkel, s ha következetesen akarunk küzdeni a bűnök megismételhetősége ellen, akkor a zsidóságnak ártó bármily rossz szándék visszautasításához hasonlóan el kell ítélnünk az arab világ ellen irányuló neokolonialista törekvéseket is. Az együttélés harmóniája minden helyzetre érvényes erkölcsi szabály, s a zsidó diaszpóra nagy tanulságai az önálló államalakulás után sem veszhetnek kárba. Történelmi távlatokban gondolkodó

FIATALOK BIENNÁLÉJA

1. Dan Bimbea: Portré; 2. Ana Lupaș: Egy sárkány farka; 3. Kádár Tibor: Napraforgó; 4. Benczédi Ilona: Barátnők; 5. Nicolae Măniu: Parasztportré; 6. Sipos László: Csángó madonna; 7. Arkossy István: Repülés; 8. Gergely István: Ünnepnepok

zsidó munkások és értelmiségiek is visszatérnek egy kölcsönös elismerésen alapuló teljes béke s azon túlmenőleg az arab—zsidó együttműködés helyesléséhez.

— Mi a véleményed a palesztinek kérdéséről? — kérdezném ma Brassai Viktort, ha találkozhatnánk még egyszer a Nemzeti Színház előtt. Nagy szemét látom, öblös hangját hallom, s a válaszában nem kételkedem.

Balogh Edgár

Rendhagyó kiállítás

Rendhagyó már a kiállítás katalógusa is, mely egyben plakát, arcképcsarnok; és tulajdonképpen nem is katalógus, hanem csak a kiállítók névsora, valami — talán lóugrás szerinti — sorrendben, akárcsak az arcképfotók elrendezése. Van-nak itt természetesk és pózolók, ártatlanul világba bámulók és magukat zsi-ványnak álcázók, eredetiek és eredetieskedők, természetes-vidámak és mesterkél-ten komorak — olyan az arcképsor, mint a kiállítás.

A közös nevező a fiatalság, amennyiben a be nem töltött 35 év fiatalságnak számít a művészetben. Ilyen idős korában Michelangelo már kiállíthatta volna a *Pietát*, a *Dávidot* és a *Sixtina freskóinak* felét, Rembrandt a *Tulpius-anatómiát* és az *Éjjeli őrzőjratot*, Picasso az *Avignoni kisasszonyokat*, Salvador Dali a *memória állandóságát*, Chagall az *En és a falumat*, Giorgio de Chirico is legfonto-sabb képeit. Masaccio és Géricault már halottak ebben az életkorban, Raffael, Caravaggio, Van Gogh és Modigliani egy-két évvel idősebben cserélték fel a fes-tővásznat a szemfedővel. Ha meg nem az anyakönyvi kivonatban szereplő életkort vesszük alapul, hanem a biológiai fiatalságot, akkor kiállíthatott volna egy-két kolozsvári művész, aki életkorban-frissességben kitesz két „harmincötöst“ is.

Mindenesetre azért jó, ha egy-egy kiállítás alkalmából teszünk egy — bár pusztán konvencionális — határkövet a művészgenerációk közé, még akkor is, ha vitatható, hogy idebb vagy odább állítsuk-e.

Ezek között a fiatalok között vannak olyanok, mint például Ana Lupaş, akinek belföldön jól megalapozott híre van, és külföldi sikereket is elköny-velhet már. Vannak „érett fiatalok“, akik több kiállításra tekintenek vissza és friss művekkel előre, s vannak kevésbé érettek, akik úgy képzelik, hogy a fia-talság jogán jobb ügyszó méltó buzgalommal úgy tehetnek, mintha elfelejtették volna, amit a képzőművészeti főiskolán tanultak, vagy itt-ott sikeresen azt mí-melik, hogy sosem tanultak semmit.

Van egy-két *naïv* jelenség, akik a naivitást játsszák meg, lemondva a mű-vészet művesség-eleméről, rajzban tudatlannak, anatómiában tájékozatlannak tűn-tetik fel magukat, nem céltudatosan, egy bizonyos hatás eléréséért változtatva meg formákat és arányokat, hanem dadogós kézzel a divatosra felpumpált ama-tőrművészeket utánozva, őket „*alulmúlva*“. Visszajára fordultak az eddigi játé-k-szabályok: a céhbeliék utánozzák a mesterségben járatlanokat. Rafinált módon utánozzuk a naivitást, mímelünk valamit, ami nem vagyunk. A közönséget csap-juk be vagy magunkat — vagy mindkettőt. Hiszen a dilettánsoknál éppen az őszinte naivítás, pontosabban a spontaneitás, az őszinteség az, ami vonzóvá teszi munkáikat.

A fából készült vaskarika állítólag nem rozsdásodik; mégsem lesz *tartós*.

Korunkban művészetünkben túl vagyunk a természet „másolásán“, kép-ben-szoborban elsősorban az érdekel, amit az alkotó művén keresztül üzen, ami az ő személyes mondanivalója. Ha van. És ha nem más szövegét mondja, rossz kiejtéssel. Már nem másoljuk a természetet, s nem utánozzuk az antik, a görög-római művészetet, mint Európában évszázadokig tették. De korunkban ehe-lyett kezdték utánozni az ókori Mezopotámia, Kréta, a Kykládok művészetét vagy az afrikai feketékét. A kiállításon ennek a nyomai is felfedezhetők, többek kö-zött egyik legtehetségesebb szobrászunknál. S ez természetes, hiszen valahogy általában a levegőben (s az albumokban) van.

Van a kiállításon egy évszázados tradíciójú vonás is, mely évszázados létére is fiatalos jellegű: az „épater le bourgeois!“ Botránkoztasd meg a polgárt! Sok burzsujt ugyan nem lehet látni a teremben, annál több fiatalságot. Ezek pedig